

ВІЗУАЛЬНИЙ ПРОЯВ УТИЛІТАРНИХ АСПЕКТІВ ПОШТОВИХ МАРОК УКРАЇНИ

Бокарєва Ю. С., викладач

Харківський національний університет радіоелектроніки

Анотація. Публікація присвячена питанням впливу різноманітних можливостей друку та систем захисту на візуальне сприйняття поштових мініатюр України. Можливості поліграфічної галузі та новітні тенденції розвитку систем захисту на елементах розрахунку впливають на їх естетичну цінність. У статті окреслені характерні риси поліграфічної галузі, що формують графічне тло художньої мініатюри на всіх етапах її становлення (1918–2007 роки).

Ключові слова: поштова марка України, утилітарні аспекти, друкований відбиток, поліграфічні можливості, формат графічного аркуша, гільоширна сітка.

Аннотация. **Бокарева Ю. С. Визуальное проявление утилитарных аспектов почтовых марок Украины.** Публикация посвящена вопросам влияния различных возможностей печати и систем защиты на облик почтовых миниатюр Украины. Возможности полиграфической отрасли и современные тенденции развития систем защиты на элементах оплаты воздействуют на их эстетическую ценность. В статье очерчены характерные особенности полиграфии, которые формируют графическое поле художественной миниатюры на всех этапах ее становления (1918–2007 годы).

Ключевые слова: почтовая марка Украины, утилитарные аспекты, печатный оттиск, полиграфические возможности, формат графического листа, гильоширная сетка.

Annotation. **Bokareva J. S. Visual display of Ukrainian stamp utilitarian aspects.** The publication is devoted to questions of influence of various opportunities of a seal and systems of protection on shape of post miniatures of Ukraine. Opportunities of polygraphic branch and modern lines of development of systems of protection on elements of payment influence their aesthetic value. In article prominent features of polygraphy which form a graphic field of an art miniature at all stages of its becoming (1918–2007) are outlined.

Key words: a stamp of Ukraine, utilitarian aspects, printed print, polygraphic opportunities, a format of a graphic sheet, giljoshir a grid.

Постановка проблеми. При визначенні впливу можливостей друку та систем захисту на художність українських поштових мініатюр слід звернути увагу на розвиток поліграфічних можливостей країни. У публікації увага приділяється, головним чином, впливу характеристик друку на візуальне сприйняття всієї мініатюри. Звичайно, можливості поліграфічної галузі відбиваються на естетичному вигляді художніх мініатюр, тому доцільним є розглядати поштову марку України, у якій синтезуються естетичні аспекти та утилітарні властивості.

Зв'язок роботи з важливими науковими або практичними задачами. Стаття написана за тематикою та матеріалами дисертації, відповідно до індивідуального плану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив можливостей друку поштових марок України розглядався в пресі більш детально і поглиблено, ніж інші утилітарні характеристики. Значимість характеристик поліграфічної галузі та її вплив на загальне сприйняття марки є одним з головних питань, що розкриваються дослідниками. Часткові свідчення про утилітарні аспекти поштової марки України

з'являються у працях, що певною мірою близькі за тематикою публікації. У першу чергу це ті розвідки, що вийшли у періодичних виданнях «Советский филателист», «Радянський колекціонер», які публікувалися у 20-40-х роках ХХ століття і присвячені класичному періоду розвитку української поштової марки.

Серед сучасних публікацій привертають до себе увагу монографії, автори яких намагаються висвітлити певну грань поштової мініатюри в Україні, але більш ґрунтовно охоплюючи її аспекти. Більш детально з усіх аспектів розглянуто систему захисту від фальсифікації, надалі автори частково звертають увагу на марку як символ державної ідентифікації. У сучасних періодичних виданнях «Пошта і філателія України», «Філателія» та «Філателія України» мимохідь простежується тематична направленість сучасних поштових випусків.

Дослідження відомим філателістом Всеволодом Фурманом утилітарних характеристик поштових марок України в історичному розрізі представлено в сучасній публікації «Общегосударственные стандартные почтовые марки Украины» [6]. У роботі аналізується стандартна марка України з перших її варіантів 1918 року і до 2003 року; в розвідці надаються свідчення про історію створення поштових марок України. У дослідженні наведена інформація про виробництво поштових марок, характеристики та етапи розвитку поліграфічної галузі та переоцінку марок. Автор розглядає українську марку з точки зору її основної функції – оплати поштових послуг.

Коли починає використовуватись система захисту на сучасних поштових марках України, з'являються спеціальні статті в періодичних виданнях про систематичний захист мініатюр від підробок. Про захист марок України в періодичних виданнях постійно виходять статті А. Сходина [5], А. Бранделіса [1, 2], О. Величка та В. Худолія [4], А. Шевчука [7] та інших авторів, але роботи мають описовий характер, що не дає можливості повністю розкрити всі системи захисту українських мініатюр.

Незначна кількість дослідників частково розглядають питання візуального відображення утилітарних аспектів на тлі українських поштових мініатюр. Глибоких теоретичних досліджень, присвячених вивченню впливу утилітарних елементів на композицію поштових марок в цілому не існує.

Мета статті – виявлення впливу можливостей друку та систем захисту на візуальне сприйняття поштових мініатюр України, починаючи з 1918 року і до сучасних випусків.

Виклад основного матеріалу. Можливості друку поштової мініатюри України можна зрозуміти, розглядаючи їх як визначений історичний фактор, що виник у конкретних умовах. Так, перші українські поштові марки (1918 рік), незважаючи на високі естетичні характеристики, мають низький рівень не лише якості паперу, а й друківаних відбитків, що призвело до випуску мініатюр, що мають друкарські дефекти. «Це й не дивно, тому що хоча експедиція розташовувалась в найкращій типографії В. Кульженко, але в цей час графічна справа в Києві знаходилася у досить жалюгідному стані: не було ні відповідного

паперу, ані фарби» [3, с. 2], – так охарактеризував Е. Вайнштейн здобутки тодішньої поліграфії. Ескізи першого поштового випуску (рис. 1.) української мініатюри мали декоративну та фактурну трактовку образу, що ускладнювало отримання якісного відбитку. Лінійний деталізований малюнок у малому форматі друкувався в один колір, але незадовільна сировина (папір та фарби) не могли якісно тиражувати оригінал. Остання мініатюра (рис. 2) класичного періоду, що надійшла до обігу, була двох кольорів, але одним друкувалась гільоширна сітка, а зображення марки друкувалось в один колір, тобто лише від якості сировини залежав зовнішній вигляд відбитку. Надалі до випуску була підготовлена «віденська серія», головна специфіка її відтворення була пов'язана з друком у два кольори. Лінійність малюнку, значна кількість орнаментальних елементів та двоколірність – це підвищувало вимоги до поліграфічних можливостей того часу. Особливості «віденської серії» (рис. 3, 4) полягають у відтворенні складного ескізу (декоративність малюнку), обранні необхідного кольору (відсутність стандартних кольорових систем) та поєднанні двох кольорових відбитків (кольори друкувались послідовно). Тому віденська серія друкувалась у надсучасній типографії того часу – у Віденському військовому інституті. Типографам майже вдалось відтворити ескізи представленої серії, про що свідчать оригінали марок.

Поступово, у радянські часи можливості типографічної галузі стали збільшуватись, але поштові марки України вже не друкувались (тільки випуск, що надійшов до обігу у 1923 році). Єдиний випуск 1923 року був двоколірним (рис. 5.). На відміну від «віденської серії», мініатюри радянського періоду мали складний розподіл кольорових площин, тобто головною проблемою відтворення мініатюр було об'єднання двох відбитків (марки друкувались на одноколірних машинах у два етапи). Упродовж 70-ти років, коли поштова марка України зникла, поліграфічна галузь удосконалювалась. Таким чином, останнім випуском українських мініатюр радянського періоду стала кольорова поштова марка, яка кардинально відрізнялась від попередніх випусків України за якістю друку та добротністю використаних матеріалів.

Сучасні українські поштові мініатюри кінця ХХ століття вказують на значне покращення рівня розвитку поліграфічних можливостей. Перші сучасні українські марки друкувались у Канаді (рис. 6.), вони мали, на той час, високий рівень друку та захисту, а вже починаючи з 1992 року до сьогодення українська поштова мініатюра стала друкуватися і в Україні (рис. 7). Вигляд поштової марки якісно змінився за рахунок нових можливостей відтворення та вдосконалення матеріальної бази (папір, фарба та якість відбитку), що використовуються при виготовленні поштових мініатюр. Більш детальний розгляд можливостей та характеристик друку української поштової мініатюри висвітлює двоїсту сутність всіх аспектів створення українських художніх марок. Створення поштової марки як будь-якого об'єкту графічного дизайну спирається на конкретний матеріал і техніку. Папір як матеріал, на якому друкується малюнок, і друкована техніка, за допомогою якої оригінальний авторський малюнок відтворюється і тиражується,

Рис.1. Г. Нарбут. Символи та алегорії. (50 шагів), 1918

Рис.2. Л. Обозненко. Двадцять гривень, 1919

Рис.3. М. Івасюк. 20 гривень, 1920

Рис.4. М. Івасюк. 60 гривень, 1920

Рис.5. М. Івасюк. 80 гривень, 1920

Рис. 6. О. Іваненко. 500 років українського козацтва, 1992

Рис.7. В. Таран. Блок Тарас Шевченко, 2007

створюють визначальні умови, котрі впливають на манеру і прийоми художньої виразності поштової мініатюри.

Перші поштові марки України – це, безперечно, оригінальні мініатюри як з поліграфічної, так і з художньої точки зору. Вони стали еталоном для подальших численних українських випусків, яким призначено було виокремити Україну у світовому просторі. Ретельне гравірування, спокійне тло і відсутність зайвих деталей у малюнку, зручні розмір і форма забезпечили успіх перших українських випусків класичного періоду. Вивчаючи перші українські поштові випуски, відразу акцентується увага на близькій взаємозалежності між особливістю відтворення і художньою виразністю марок, пов'язуючи останнє із технікою виконання і трактовкою образу. Ці важливі характеристики і містять основні суттєві елементи художнього вирішення. Нарешті, вдале художнє рішення першого досвіду друкування визначальних поштових мініатюр мало велике значення та вплив на наступні здобутки української філателії та графічного дизайну в цілому. Розглядаючи можливості друку поштової мініатюри України виокремлюється декілька визначальних аспектів, що вимагають більш глибокого опрацювання, а саме: друкарський матеріал, поліграфічна техніка, формат і розмір.

Висновки. Підсумовуючи здобутки та характеристики друку українських випусків, зрозуміло, що вони напряму пов'язані із поліграфічними можливостями та економічним положенням країни. Сьогодні простежується тенденція якісних змін у поліграфічній галузі, що відтворює українські поштові мініатюри. Хоча з самого початку (1918 року) спостерігалась тенденція друкування мініатюр на найсучаснішому устаткуванні того часу. Можливості поліграфії відбиваються на естетичній виразності художніх мініатюр. Тобто, естетичні аспекти художньої мініатюри в цілому напряму залежать від поліграфічної галузі і сприймаються у комплексі з іншими показниками.

Подальші дослідження планується проводити у спрямуванні досліджування розвитку естетичних та утилітарних якостей українських поштових мініатюр усього періоду.

Література:

1. Бранделіс А. Защита на украинских выпусках /А. Бранделіс // Филателия. – К., 2003. – № 8. – С. 39.
2. Бранделіс А. Щоб захистити марки від підробок /А. Бранделіс // Пошта і філателія України. – К., 1995. – № 4. – С. 21.
3. Вайнштейн Э. «Гроши» Украины / Э. Вайнштейн // Советский коллекционер. – М., 1928. – № 5. – С. 1-4.
4. Величко О., Худолій В. Поштові марки. Минувле /О. Величко, В. Худолій // Друкарство. – К., 1999. – травень-червень. – С. 34-37.
5. Сходін А. ПМ Люминесцируют / А. Сходін // Филателия. – К., 1998. № 1. – С. 43.
6. Фурман В. Общегосударственные стандартные почтовые марки Украины / В. Фурман. – К.: Марка України, 2003. – 224 с.
7. Шевчук А. Металографічний друк – ефективний спосіб захисту цінних паперів та документів суворого обліку /А. Шевчук // Друкарство. – К., 2004. № 3. – С. 20-23.

Надійшла до редакції 17.01.2008